

Avi Dichter
Member Knesset

אבי דיכטר
חבר כנסת

האינטרס הלאומי: הצעת חוק היסוד "ישראל מדינת הלאום של העם היהודי".

מאת: אבי דיכטר

כשקמה מדינת ישראל, התחייבה מועצת המדינה במגילת העצמאות לכוון חוקה למדינת ישראל בתוך חצי שנה. הנסיבות הפוליטיות הביאו לידי כך שגם היום, 63 שנים לאחר קום המדינה, **עדיין אין חוקה** למדינת ישראל והיא אינה נובטת באופק. כפשרה פוליטית הוחלט כי הכנסת תחוקק חוקי יסוד אשר כולם יחד יתאגדו בבא העת לחוקה שלמה. בפועל, לקח יותר מעשור עד שחוקק חוק היסוד הראשון. מאז נחקקו בסך הכול 11 חוקי יסוד, כשתשעה מהם (חוקי היסוד הבאים: הממשלה, נשיא המדינה, הכנסת, השפיטה, הצבא, מבקר המדינה, משק המדינה, חופש העיסוק וכבוד האדם וחירותו) מעצבים את המשטר והערכים הדמוקרטיים של מדינת ישראל.

מאז הכריז הרצל בקונגרס הציוני הראשון (1897) על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו, הייתה ברורה לכל השאיפה כי המדינה היהודית תהווה בית לאומי לעם היהודי. כפי שמפורט במגילת העצמאות, זכות זו הוכרה הן בהצהרת בלפור, הן במנדט מטעם חבר הלאומים והן בעצרת האומות המאוחדות. ביטוי נוסף להסכמה הרחבה סביב שאיפה זו ניתן על ידי כל חברי מועצת המדינה שחתמו כאיש אחד על מגילת העצמאות, וכן חמישים שנה מאוחר יותר באמנת כנרת בה הוצהר כי מדינת ישראל היא ביתו הלאומי של העם היהודי. עם זאת, מעמדה החוקתי של מדינת ישראל כמדינת לאום של העם היהודי, לא הוסדר בחוקי היסוד הקיימים.

כיום, 63 שנים לאחר הקמתה של מדינת ישראל, **הגיעה השעה שכנסת ישראל תתקדם שלב נוסף לקראת כינונה של חוקה**. **חקיקתו של חוק יסוד: ישראל מדינת הלאום של העם היהודי יהווה צעד משמעותי להשגת מטרה זו**. קיימת חשיבות רבה לשמו של החוק, לכאורה ניתן היה להסתפק בביטוי השגור 'מדינה יהודית ודמוקרטית' או להסתפק ב-'מדינת העם היהודי'. אלא שלכל אחת מההצעות הללו יש בעייתיות משלה: הגדרתה של מדינת ישראל כמדינת העם היהודי יכולה לשמש כנשק תעמולתי בידי אזרחי העולם שמבקשים לטעון שנאמנותם ושייכותם של יהדות התפוצות מוקנים למדינת ישראל. שנית, משום שאת ההגדרה יהודית ודמוקרטית כל אחד מפרש כפי רצונו – מחד, זה שמבקש לצמצם את המהות היהודית לחוק השבות בלבד, ומאידך, זה שמבקש להעניק משמעות דתית ו/או הלכתית. הסוגיה היהודית אינה דתית אלא לאומית ובמסגרת החוק יעוגנו מעמדם החוקתי של סמלי המדינה, חוק השבות וצביונה היהודי של המדינה.

Avi Dichter
Member Knesset

אבי דיכטר
חבר כנסת

הצעת החוק עוסקת במימד הלאומי של המדינה היהודית. המצב החוקתי לאחר קבלת החוק ייתן כלי נוסף לשופטי בית המשפט העליון להתמודדות בפני עתירות של גורמים פוסט ואנטי ציוניים אשר מבקשים לשחוק את סממניה היהודיים הלאומיים של מדינת ישראל. יתרה מכך, בזמנים בהם יש המערערים על ההצדקה המוסרית של מדינת ישראל כמדינה יהודית ומבקשים להופכה למדינה רב לאומית, הצעת החוק מהווה יישום בפועל של זכות ההגדרה העצמית של העם היהודי למדינה בארצו. כמו כן, קבלת החוק תאפשר לממשלה מרחב תמרון גמיש יותר במשא ומתן מול הפלסטינים, בכך שהיא תייתר את הצורך להציב את ההכרה במדינת ישראל כמדינה יהודית כתנאי מוקדם.

בטוחני כי, נחיצותו של חוק היסוד מקבלת משנה תוקף במיוחד בזמנים בהם יש המבקשים לבטל את זכותו של העם היהודי לבית לאומי בארצו. לדוגמא, החלטת 'ועדת המעקב העליונה של הציבור הערבי בישראל' לקראת ועידת אנאפוליס, ששללה את האפשרות כי ראשי הרשות הפלסטינית יכירו במדינה ישראלית כמדינה יהודית אפילו תמורת הכרה במדינה פלסטינית. וכן הטענה המובאת במסמך החזון של ערביי ישראל כי "ישראל היא תולדה של פעולה קולוניאליסטית אותה יזמו האליטות היהודיות-ציוניות באירופה ובמערב".

הצורך לכונן את חוק יסוד: ישראל מדינת הלאום של העם היהודי מקנן אצלי מזה שנים רבות ולפני שנה וחצי התחלתי בגיבוש הצעת חוק היסוד ביחד עם אנשים מתחומים שונים מחוץ לכנסת. בעוד חוקי היסוד הקיימים שמים את האדם במרכז, הצעת החוק המדוברת תעמיד את המדינה במרכז. כך שיווצר האיזון הראוי בין האדם והמדינה, שכולנו שואפים אליו.

בהמשך פעלתי ללא לאות על מנת לגבש הסכמה רחבה סביב הצעת החוק. מקרב חברי הכנסת רתמתי רבים מבין חברי לסיעת קדימה, כמו גם את כל מפלגות הציוניות בקואליציה, מתוך הבנה שחוק יסוד צריך להיחקק על בסיס הסכמה רחבה. כולי תקווה כי הצעת החוק, אשר זוכה לתמיכה רחבה בקרב חברי הכנסת, תקבל את היחס הענייני לו היא ראויה, על מנת שניתן יהיה לקדמה תוך קיום דיון ציבורי ער, הוגן וענייני.

אני משוכנע שלחוק יסוד שכותרתו: ישראל מדינת הלאום של העם היהודי, יימצא מקום של כבוד בארון חוקי היסוד של בית המחוקקים הישראלי ולתפארת מדינת ישראל היהודית והדמוקרטית.

בהערכה רבה,
ח"כ אבי דיכטר

חוק יסוד: ישראל מדינת הלאום של העם היהודי

מדינה יהודית

- 1) א. מדינת ישראל היא הבית הלאומי של העם היהודי¹, בו הוא מממש את שאיפתו להגדרה עצמית על-פי מורשתו התרבותית וההיסטורית.²
- ב. הזכות למימוש ההגדרה העצמית הלאומית במדינת ישראל ייחודית לעם היהודי.
- ג. האמור בחוק יסוד זה או בכל דבר חקיקה אחר יפורש לאור הקבוע בסעיף זה.³

מדינה דמוקרטית

- 2) **מדינת ישראל היא בעלת משטר דמוקרטי.**

סמלי המדינה

- 3) א. **המנון** המדינה הוא "התקווה".
- ב. **דגל** המדינה הוא לבן, שני פסי תכלת סמוך לשוליו ומגן-דוד תכול במרכזו.
- ג. **סמל** המדינה הוא מנורת שבעת הקנים, עלי זית בשני צדדיה, והמלה "ישראל" למרגלותיה.⁴

שפה

- 4) א. **עברית היא שפתה הרשמית של המדינה.**
- ב. **לשפה הערבית מעמד מיוחד, לדובריה זכות נגישות לשונית לשירותי המדינה;** הכול כפי שייקבע בחוק.

שבות

- 5) כל יהודי זכאי לעלות ארצה ולקנות את אזרחות מדינת ישראל על פי חוק.⁵

קיבוץ גלויות והתיישבות יהודית

- 6) המדינה תפעל לקיבוץ גלויות ישראל ולהתיישבות יהודית בתחומיה והיא תקצה ממשאביה למטרות אלו.⁶

הקשר עם העם היהודי בתפוצות

- 7) א. המדינה תפעל לחיזוק הזיקה בין ישראל ובין הקהילות היהודיות בתפוצות.
- ב. המדינה תושיט יד לבני העם היהודי הנתונים בצרה ובשבי בשל יהדותם.

¹ סעיף 1 מתוך אמנת כנרת.

² מתוך מגילת העצמאות.

³ "ערכיה של ישראל כמדינה יהודית הם בעלי מעמד חוקתי-על-חוקי. הם משפיעים על פירושם של כל חוקי היסוד ומשפיעים בכך על חוקתיותם של כל החוקים. הם משפיעים על פירושם של כל הטקסטים המשפטיים, שכן יש לראות בהם חלק מערכי היסוד של מדינת ישראל ובכך גם חלק מהתכלית הכללית המונחת ביסוד כל טקסט משפטי בישראל. כך למשל, חזקה היא כי כל חוק של הכנסת וכל צו של הממשלה נועדו להגשים את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית" (אהרון ברק שופט בחברה דמוקרטית, עמ' 89, 2004).

⁴ מבוסס על חוק הדגל הסמל וההמנון, תש"ט 1949 המפרט את המנון המדינה בתוספת לחוק ומפנה לדגל שמועצת המדינה הזמנית הכריזה עליו ביום כ"ה בתשרי תש"ט ולסמל, שמועצת המדינה הזמנית הכריזה עליו ביום י"א בשבט תש"ט.

⁵ העיקרון מופיע בחוק השבות, תש"י-1950 ובחוק האזרחות, תשי"ב-1952.

⁶ מבוסס על מגילת העצמאות.

מורשת יהודית

- 8) א. המדינה תפעל לשימור המורשת התרבותית וההיסטורית של העם היהודי ולטיפוחה בארץ ובתפוצות.
ב. בכל מוסדות החינוך המשרתים ציבור יהודי בארץ ויִלְמְדוּ תולדות העם היהודי, מורשתו ומסורתו.

הזכות לשימור מורשת

- 9) א. כל תושב ישראל, ללא הבדל דת או לאום, רשאי לפעול לשימור תרבותו, מורשתו, שפתו וזהותו.
ב. המדינה רשאית לאפשר לקהילה, לרבות בני דת אחת או בני לאום אחד, לקיים התיישבות קהילתית נפרדת.

הלוח הרשמי

- 10) הלוח העברי הוא לוח רשמי של המדינה.⁷

חג העצמאות וימי זכרון

- 11) א. יום העצמאות הוא יום החג הלאומי של המדינה.
ב. יום הזכרון לחללי מערכות ישראל ויום השואה והגבורה הם ימי זכרון רשמיים של המדינה.

ימי שבתון

- 12) ימי השבתון הקבועים במדינת ישראל הם שבת ומועדי ישראל, בהם לא יועסק עובד אלא בתנאים שייקבעו בחוק. בני עדה המוכרת בחוק רשאים לשבות בחגיהם.⁸

המשפט העברי

- 13) א. המשפט העברי ישמש מקור השראה למחוקק.
ב. ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה, ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש מובהק, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.⁹

שמירת מקומות קדושים

- 14) המקומות הקדושים יהיו שמורים מפני חילול וכל פגיעה אחרת ומפני כל דבר העלול לפגוע בחופש הגישה של בני הדתות אל המקומות המקודשים להם או ברגשותיהם כלפי אותם המקומות.¹⁰

שריון

- 15) אין לשנות חוק יסוד זה אלא בחוק יסוד שקיבלה הכנסת ברוב חבריה.

⁷ ר' חוק השימוש בתאריך העברי תשנ"ח 1998.

⁸ מבוסס על סעיף 7 לחוק שעות עבודה ומנוחה תשי"א 1951.

⁹ מבוסס על חוק יסודות המשפט תש"ם 1980.

¹⁰ מתוך חוק השמירה על המקומות הקדושים תשכ"ז 1967.

דברי הסבר

בקונגרס הציוני הראשון אושרה 'תוכנית באזל' שלפיה מטרת הציונות היא "להקים בית לאומי עבור העם היהודי בארץ-ישראל...". במגילת העצמאות הוכרזה המדינה החדשה כמדינה יהודית וכביתו הלאומי של העם היהודי. בשנת 2001, פורסמה **אמנת כנרת**, עליה חתמו אנשי ציבור מכל קצות הקשת הפוליטית, **בה נקבע בסעיף הראשון כי: "מדינת ישראל היא ביתו הלאומי של העם היהודי"**. על אף ההסכמה הרחבה בציבור הישראלי על הגדרתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, מאפייניה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי מעולם לא עוגנו בחוקי היסוד של המדינה.

נחיצותו של חוק יסוד: ישראל מדינת הלאום של העם היהודי, **מקבלת משנה תוקף במיוחד בזמנים בהם יש המבקשים לבטל את זכותו של העם היהודי לבית לאומי בארצו, ואת ההכרה במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי**. עיגון אופייה היהודי של מדינת ישראל בחוק יסוד, יאפשר להגיע בעתיד להסכמה רחבה בכינונה של חוקה שלמה ומקיפה.

הסעיף הראשון קובע כי האמור בחוקי המדינה יפורש לאור סעיף זה. בהקשר זה, ראוי לצטט את דבריו של נשיא בית המשפט העליון לשעבר, השופט אהרון ברק: "ערכיה של ישראל כמדינה יהודית הם בעלי מעמד חוקתי-על-חוקי. הם משפיעים על פירושם של כל חוקי היסוד ומשפיעים בכך על חוקתיותם של כל החוקים. הם משפיעים על פירושם של כל הטקסטים המשפטיים, שכן יש לראות בהם חלק מערכי היסוד של מדינת ישראל ובכך גם חלק מהתכלית הכללית המונחת ביסוד כל טקסט משפטי בישראל. כך למשל, חזקה היא כי כל חוק של הכנסת וכל צו של הממשלה נועדו להגשים את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית" (שופט בחברה דמוקרטית, עמ' 89, 2004).

לאורך החוק כלולים היבטים מעשיים המבטאים את היותה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, שלחלקם יש ביטוי בחקיקה קיימת: סמלי המדינה (המנון, דגל, סמל), שפתה, חוק השבות, קיבוץ גלויות, התיישבות יהודית, הקשר עם יהודי התפוצות, מורשת יהודית, לוח שנה עברי ומקומות קדושים.

הקביעה לפיה מדינת ישראל הינה מדינה דמוקרטית מלבד היותה יהודית, מעוגנת בסעיף 2 בהצעת החוק ושזורה כחוט השני בסעיפיו השונים, בהם אלה העוסקים בשפה, בשימור המורשת, בהתיישבות הקהילתית, בימי השבתון ובשמירה על המקומות הקדושים.

הכנסת התשע עשרה
יוזמים : חברי הכנסת -
איילת שקד
יריב לוין
רוברט אליטוב

הצעת חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי

1. מדינה יהודית (א) מדינת ישראל היא הבית הלאומי של העם היהודי בו הוא מממש את שאיפתו להגדרה עצמית על-פי מורשתו התרבותית וההיסטורית.
(ב) הזכות למימוש ההגדרה העצמית הלאומית במדינת ישראל ייחודית לעם היהודי.
(ג) ארץ ישראל היא מולדתו ההיסטורית של העם היהודי ומקום כינונה של מדינת ישראל.
2. מטרה חוק-יסוד זה, מטרתו להגדיר את זהותה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, כדי לעגן בחוק-יסוד ערכים אלו ברוח העקרונות שבהכרזה על מדינת ישראל.
3. מדינה דמוקרטית (א) מדינת ישראל תהא בעלת משטר דמוקרטי.
(ב) ישראל תהא מושתתת על יסודות החרות הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל ומחויבת לזכויותיהם האישיות של כלל אזרחיה כמפורט בכל חוק יסוד.
4. סמלי המדינה (א) המנון המדינה הוא "התקווה".
(ב) דגל המדינה הוא לבן, שני פסי תכלת סמוך לשוליו ומגן דוד תכול במרכזו.
(ג) סמל המדינה הוא מנורת שבעת הקנים, עלי זית בשני צדדיה, והמילה "ישראל" למרגלותיה.
5. שבות כל יהודי זכאי לעלות ארצה ולקנות את אזרחות מדינת ישראל על פי חוק.
6. קיבוץ גלויות וחיזוק הקשר עם העם היהודי בתפוצות המדינה תפעל לקיבוץ גלויות ישראל ולחיזוק הזיקה בין ישראל ובין הקהילות היהודיות בתפוצות.
7. עזרה לבני העם היהודי המדינה תפעל למתן עזרה לבני העם היהודי הנתונים בצרה ובשבי בשל יהדותם.
8. מורשת יהודית המדינה תפעל לשימור ולהנחלת המורשת והמסורת התרבותית, וההיסטורית של העם היהודי ולטיפוחה בארץ ובתפוצות.
9. הזכות לשימור מורשת המדינה תפעל לאפשר לכל תושב ישראל, ללא הבדל דת או לאום, לפעול לשימור תרבותו, מורשתו, שפתו וזהותו.
10. לוח רשמי הלוח העברי הוא לוח רשמי של המדינה.
11. חג העצמאות וימי זיכרון (א) יום העצמאות הוא יום החג הלאומי של המדינה.
(ב) יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ויום השואה והגבורה הם ימי זיכרון רשמיים של המדינה.
12. ימי שבתון ימי השבתון הקבועים במדינת ישראל הם שבת ומועדי ישראל, בהם לא יועסק עובד אלא בתנאים שייקבעו בחוק; בני עדה המוכרת בחוק רשאים לשבות בחגיהם.
13. המשפט העברי המשפט העברי ישמש מקור השראה למחוקקים ולשופטים בישראל.
(ב) ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה, ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש מובהק, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.
14. שמירת מקומות קדושים המקומות הקדושים יהיו שמורים מפני חילול וכל פגיעה אחרת ומפני כל דבר העלול לפגוע בחופש הגישה של בני הדתות אל המקומות המקודשים להם או ברגשותיהם כלפי אותם המקומות.
15. פגיעה בזכויות אין פוגעים בזכויות שלפי חוק-יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.
16. נוקשות אין לשנות חוק-יסוד זה אלא בחוק-יסוד שנתקבל ברוב של חברי הכנסת.

בקונגרס הציוני הראשון אושרה 'תכנית באזל' שלפיה מטרת הציונות היא "להקים בית לאומי עבור העם היהודי בארץ-ישראל..."; במגילת העצמאות הוכרזה המדינה החדשה כמדינה יהודית וכביתו הלאומי של העם היהודי; בשנת 2001 פורסמה אמנת כנרת, עליה חתמו אנשי ציבור מכל קצות הקשת הפוליטית, בה נקבע בסעיף הראשון כי: "מדינת ישראל היא ביתו הלאומי של העם היהודי". על אף ההסכמה הרחבה בציבור הישראלי על הגדרתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, מאפייניה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי מעולם לא עוגנו בחוקי היסוד של המדינה.

הצעת החוק מדגישה את הקשר המסורתי וההיסטורי בין העם היהודי לארץ ישראל ואת הזכויות הלאומיות המוקנות לו כפי שבאות לידי ביטוי במגילת העצמאות: "בארץ ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית...לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו... מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה... זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' נובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר היסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי". צדקת דרכו של העם היהודי בארץ ישראל מבוססת על נדבך מדיני, לאומי והיסטורי וחלים עליו כל הכללים הנובעים מזכות ההגדרה העצמית של העם היהודי.

נחיצותו של חוק-יסוד: ישראל – זהות המדינה, כמדינת הלאום של העם היהודי – מקבלת משנה תוקף, במיוחד בזמנים בהם יש המבקשים לבטל את זכותו של העם היהודי לבית לאומי בארצו, ואת ההכרה במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. עיגון אופייני היהודי של מדינת ישראל בחוק-יסוד, יאפשר להגיע בעתיד להסכמה רחבה בכינונה של חוקה שלמה ומקיפה.

לאורך החוק כלולים היבטים מעשיים המבטאים את היותה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי שלחלקם יש ביטוי בחקיקה קיימת: סמלי המדינה (בחוק הדגל, הסמל והמנון המדינה, התש"ט–1949), שפתה, חוק השבות, קיבוץ גלויות, התיישבות יהודית, הקשר עם יהודי התפוצות, מורשת יהודית, לוח שנה עברי ומקומות קדושים .

על פי חוק זה, המשפט העברי ועקרונות מורשת ישראל ישמשו כמקור השראה למחוקק בקביעת דברי חיקוק ולבית המשפט בפירושו. המשנה לנשיא בית המשפט העליון לשעבר השופט מנחם אלון הגדיר זאת (בפס"ד ד"נ 13/80 אליעזר הנדלס נ' בנק קופת עם בע"מ ואח' פ"ד לה(2), 795): "הפנייה למערכת המשפט העברי כמקור השראה ראשי וראשון במעלה לפרשנותו של המשפט הישראלי, כאשר פנייה זו נעשית בעיון הראוי והזהירות הדרושה, לפי צרכי שעה ועניינו של החוק, תעניק למשפט הישראלי שורשים היסטוריים משלו, ותפתח סינתזה זו שבין מערכת המשפט העברית לבין מערכת משפטה של המדינה היהודית."

הקביעה לפיה מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית מלבד היותה יהודית, מעוגנת בסעיף 3 בהצעת החוק ושזורה כחוט השני בסעיפיו השונים, בהם אלה העוסקים בשפה, בשימור המורשת, בהתיישבות הקהילתית, בימי השבתון ובשמירה על המקומות הקדושים.

הצעות חוק דומות בעיקרן הונחו על שולחן הכנסת השמונה-עשרה על ידי חבר הכנסת אברהם דיכטר וקבוצת חברי כנסת (פ/3541) ועל ידי חבר הכנסת אריה אלדד (פ/4096).

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים
והונחה על שולחן הכנסת ביום
ט"ו באב התשע"ג – 22.7.13